

УДК 303.025, 303.832.32

О.Петренко

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДАНИХ: ДЕСКРИПЦІЇ, ПОЯСНЕННЯ, ДОКАЗИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ОБ'ЄКТИВІСТСЬКОГО ТА ПОЗИТИВІСТСЬКОГО ПІДХОДІВ

У публікації розглядається інтерпретація даних через призму двох протилежних підходів – об'єктивізму та інтерпретивізму. Поки інтерпретуюча соціологія акцентує увагу на необхідності розуміння соціологами мети акторів, вважаючи соціальну дійсність передінтерпретованою на основі переконань акторів та їх тлумачення, позитивістська позиція полягає в тому, що жодна відокремлена одинична інтерпретація не може домінувати над іншою. Задля роз'яснення найважливіших характеристик інтерпретивізму автор вважає за потрібне розглянути його філософські витоки та зіставити інтерпретативні теорії з їхнім найбільшим антиподом – позитивізмом. У даній статті за мету також ставиться визначення поняття “інтерпретація даних” та компонентів інтерпретації, що, власне, є найбільш дискусивним аспектом цього питання.

Keywords: *data interpretation, interpretive theories, stages of data interpretation.*

Ключові слова: *інтерпретація даних, інтерпретивні теорії, стадії інтерпретації.*

Ключевые слова: *интерпретация данных, интерпретивные теории, стадии интерпретации.*

У загальному розумінні інтерпретація є сукупністю значень (сми́слів), наданих у той чи інший спосіб елементам (виразам, формулам, символам і т. д.) будь-якої теорії. Однак якщо більшість теоретиків сходиться у трактуванні інтерпретації як “надання смислу”, “тлумачення”, “роз’яс-

нення значення” знакових систем, соціологи не дійшли згоди в тому, чи обмежується інтерпретація описом та поясненням даних, а також у тому, як у зв’язку з цим взаємодіють пояснення і розуміння.

Протягом останніх десятиріч соціологи наполягали на тому, що якісне розуміння будь-якого феномену базується на наданні змісту специфічним досвідам, а тому є переважно інтерпретативною практикою. Так, словацький соціолог П.Ондрейкович зазначає, що термін “інтерпретація” може мати чотири значення: 1) семантична інтерпретація мови; 2) віднесення до теорії тверджень, що безпосередньо пов’язані з досвідом; 3) теоретична інтерпретація досвіду; 4) надання змісту певним діям та їх результатам [8, с. 40].

Дійсно, у західній традиції, що насамперед пов’язана з концепцією розуміючої соціології Макса Вебера, поняття інтерпретації тісно поєднане із поняттям інтерпретуючого розуміння та у багатьох випадках дорівнює йому. Так, Д.Джері визначає інтерпретацію як метод, що підкреслює важливість розуміння навмисної людської дії [3, с. 257–258]. У свою чергу П.Холланд виділяє такі основні риси інтерпретації, які, на її думку, включають: 1) те, що інтерпретується, є дією; 2) дослідження проходять крізь взаємодію інтерпретатора та дії; 3) сутність інтерпретації – у пошуку нових та прихованих значень дії; 4) інтерпретативні дослідження застосовують мову як ресурс створення значень; 5) інтерпретативні дослідження мають історичну природу, тобто вони є подіями, які трапляються у конкретні моменти історичного часу [19]. За своєю сутністю такі визначення інтерпретації передбачають, що саме значення інтерпретації є інтерпретацією.

Якщо вважати, що будь-яка оцінка є інтерпретацією, потрібно також припускати, що будь-яке твердження про соціальну реальність обов’язково співвідноситься з будь-яким іншим. Але така позиція суперечить поняттю “соціального факту” Дюркгейма, бо соціологія, якщо вона дійсно прагне стати наукою, не може задовольнятися лише соціальними оцінками, які містяться у цілях акторів, а

передінтерпретована дійсність заважає позитивістському підходу, особливо беручи до уваги, що дії соціальних акторів можуть змінюватися і бути не тільки результатом отриманих цілей [5].

Саме цей конфлікт закладає основи відмінностей двох протилежних підходів до інтерпретації даних – об'єктивізму та інтерпретивізму. Отже, поки інтерпретуюча соціологія акцентує увагу на необхідності усвідомлення (тобто розуміння чи інтерпретації) соціологами мети акторів, вважаючи соціальну дійсність передінтерпретованою на основі переконань акторів та їх тлумачення, позитивістська позиція полягає в тому, що жодна відокремлена одинична інтерпретація не може домінувати над іншою. Задля роз'яснення найважливіших характеристик інтерпретивізму треба розглянути його філософічні витоки та зіставити інтерпретативні теорії з їхнім найбільшим антиподом – позитивізмом.

Історичні засади інтерпретивізму простежуються з другої половини XIX – початку XX ст. у континентальній Європі та США. Філософами, яких зазвичай асоціюють зі зростанням впливу ідей інтерпретивізму у Європі, є Георг Зіммель, Макс Вебер, Георг Гадамер, Едмунд Гуссерль, Фрідріх Шлейєрмахер, Фрідріх Ніцше, Мартін Гайдеггер, Людвіг Віттгенштейн та Вільгельм Дільтей. Американськими філософами, які зробили значний внесок у розвиток теорій значення, є засновники прагматизму Вільям Джеймс, Чарльз Пірс, Джон Дьюї, а також представники символічного інтеракціонізму Джордж Герберт Мід та Чарльз Кулі. Незважаючи на географічні, політичні та філософські дистанції між європейською та американською школами, інтелектуальні витоки інтерпретивізму є доволі подібними.

Розглядаючи інтерпретативні теорії, треба зазначити, що вони беруть початок з німецької ідеалістичної традиції, починаючи з уваги Е.Канта до важливості апріорного знання, яке передує спробам отримати емпіричний досвід. Ця традиція запропонувала засади для виклику соціоло-

гічному позитивізму. Цей виклик включав розуміння, що наука не зможе бути надоб'єктивною та вільною від оцінок, тоді як номотетичні методи природничих наук також не можуть слугувати для пояснення культурних наук, які прагнуть розуміти життя, його процеси та продукти.

Дійсно, центральне місце в інтерпретаційному контексті займає поняття *Verstehen* або розуміння, введене Максом Вебером. І хоча Вебер свого часу визначав розуміння як метод пояснення мотивацій до дії, який не заважав соціологу робити узагальнення з існуючих даних [1]. З часів Вебера низка філософів та соціологів підкреслювали нероздільність розуміння та інтерпретації.

Тоді, на певному рівні, всі соціальні дослідження є інтерпретивними, тому що всі дослідження керуються бажанням дослідника зрозуміти (і, отже, інтерпретувати) соціальну реальність, виражену в кількісних чи якісних показниках. У ніцшеанському сенсі, “немає фактів, є лише інтерпретації”. Тим не менш, щось на зразок розуміння, про яке йдеться, як правило, визначається дослідниками на основі різних онтологічних, епістемологічних і методологічних переконань, під якими вони готові підписатися.

Частина соціологів, які приймають цю позицію [4; 15; 20], стверджують, що тільки розуміння цілей акторів може забезпечити опис і пояснення соціальної діяльності. Частіше, проте, аргумент про “значущий” характер соціальної дійсності й соціологічного пояснення обмежує, але не усуває можливості оцінок послідовної дійсності, цілей акторів, що розвиваються. Наприклад, для Вебера ідеальні типи відіграють важливу роль у формулюванні та перевірці історичних гіпотез. Інакше розв'язує проблему символічний інтеракціонізм, ставлячи на перше місце чутливі поняття для аналізу окремих випадків. У соціології Гофмана головне місце посідає складання загальних концептуальних рамок. Етнометодологія також часто класифікується як інтерпретативна соціологія, що справедливо лише частково, оскільки вона бере багато

чого з інтелектуальної спадщини американського емпіризму. Феноменологічна соціологія Шюца займає до певної міри середню позицію в спробі систематичного вивчення міжсуб'єктивного характеру соціального життя. Загалом, поки є загальна схильність до емпатії й розуміння погляду актора, дослідження на основі інтерпретації занадто різноманітні, і їх порівняно важко віднести до певної школи.

Х.Бхаттачарья тлумачить інтерпретативні дослідження як структури і практики в галузі соціальних наук, які вкладаються у філософські та методологічні підходи до розуміння соціальної реальності. Враховуючи те, що всі соціологічні дослідження є, по суті, інтерпретаційними, стає важливим розуміння тлумачення досліджень у рамках більшого комплексу якісного дослідження. У розумінні соціолога інтерпретативні парадигми, практики та методи стали центральним об'єктом у рамках соціологічних досліджень і впливають на постійне формування та перетворення кількісних методів дослідження [17]. Така антинатуралістична концепція (від постпозитивістського натуралізму до інтерпретивізму та герменевтики постмодерну) спрямована на розуміння і створення смислів як головну мету дослідження, на протиставлення до пояснення.

Проблеми вивчення інтерпретаційного процесу також розробляються у роботі А.Ванніні "Інтерпретативні теорії", в якій автор зазначає, що інтерпретативні теорії є орієнтаціями на соціальну реальність, які базуються на меті розуміння. Таким чином, їх можна визначити як онтологічні та епістемологічні інструменти дослідження, які пов'язано з розумінням того, як індивіди та групи створюють значення у процесі комунікації [20]. Подібно до цього, за теорією "радикальної інтерпретації" Девідсона, реальність – це "сплав мови та інтерпретації", пізнання реальності можливе лише у взаємодії з іншими людьми, спільною мовою, подіями [4]. Мова, комунікації, істина, переконання, згода, довіра, які не виражають

логіко-методологічних або етичних принципів, соціологічної або лінгвістичної суті, постають як компоненти буття інтерпретуючого суб'єкта.

Автор "Інтерпретативних досліджень" П.Холланд поділяє думку Бхаттачарья, що всі наукові дослідження у широкому розумінні є інтерпретативними. Аналіз та опис даних, а також заяви дослідника щодо значення цих даних є інтерпретаційними процесами. Іншими словами, це процеси пошуку розуміння та пояснення значень того, що досліджується. У свою чергу, Г.Татарова стверджує, що специфіка соціології в тому, що вона має чотири мети: розуміння, опис, пояснення та передбачення [10]. При цьому більшість існуючих досліджень має описовий характер, а щодо функцій пояснення – то вони реалізуються на основі певного характеру розуміння соціальної реальності.

Пояснення і розуміння дійсно з необхідністю припускають одне одного, умовою їх продуктивності є загальні теоретичні, логіко-методологічні, фактуальні та аксіологічні передумови. Пояснення – одна з головних функцій теорії. Пояснювальна функція є провідною, тісно пов'язаною з прогнозуючою функцією, що реалізується в різноманітних формах, зокрема, як причинове пояснення; пояснення через закон (номологічне пояснення); структурно-системне, функціональне і генетичне (або історичне) пояснення.

У пізнавальній діяльності й формуванні знання ми спираємося на смислоположення або розкриття вже існуючих смислів, на осягнення значення знаків, тобто інтерпретацію, і отже, неминуче виходимо на проблемне поле герменевтики, а суб'єкт постає як "людина інтерпретуюча". Методологія соціально-гуманітарного знання часто звертається до дологічних, допонятійних – узагалі до-рефлексивних форм і компонентів, емпіричних передумов різного роду, тому досвід герменевтики з вивчення передзнання, переддумки, забобонів у формі "нераціонального апіорі", "життєвого світу", "повсякденного знання", традицій і т.п. виявляється тут найбільш значущим.

У герменевтиці розуміння і тлумачення досліджуються як методи, що дають змогу врахувати явні й неявні передумови та підстави пізнання – взагалі неявні компоненти різного типу, оволодіти способами їх виявлення. Час, історичність, минуле, сучасне, майбутнє були об'єктами вивчення в конкретних галузях пізнання, але теорія пізнання і епістемологія, як правило, відволікаються від них, більше того, відволікання від історизму розглядалося як необхідна умова для отримання об'єктивно істинного знання. Особливу значущість у науках про дух отримують нерозчленованість “я” і світу, суб'єкта і об'єкта, специфічний спосіб даності внутрішнього досвіду, самодостовірного і того, що “переживається”, виходячи з нього самого.

Розуміння за такого підходу набуває нових рис; усвідомлюється, що розуміння себе можливе через розуміння іншого; передбачається наявність спільної для них духовної інстанції. Приміром, за Дільтеєм, вищі форми розуміння – це транспозиція (перенесення – себе – на – місце – іншого), співпереживання, наслідування. Розуміння не зводиться до процедури думки, містить ірраціональне, не може репрезентуватися формулами логічних операцій, воно постає як тлумачення, інтерпретація стійко фіксованих проявів життя, мови, культури минулого. Інтерпретація постає як спосіб осягнення не абстрактних теоретизованих об'єктів епістемології або гносеології, але пізнання реального, індивідуалізованого, що здійснює історично певну духовну життєдіяльність цілісної людини в системі її цінностей та смислів.

Для М. Гайдеггера розуміння – це фундаментальний спосіб людського буття. Для розгляду історичних “конструкцій” розуму та аналізу людського існування з метою виявлення їхніх передумов Гайдеггер застосовує феноменологічний метод, який розуміється ним як розкриття структури “тут-буття” (Dasein). Тією мірою, якою цей метод дає змогу зрозуміти сенс буття того суцього, яким є ми самі і є у вільному доступі нам лише через нас

самих, він може розглядатися і як герменевтичний. Гайдеггер виявляє як цілком очевидні два види розуміння: первинне – відкритість, налаштованість, дорефлексивне передрозуміння, або горизонт, від якого не можна звільнитися, не зруйнувавши пізнання взагалі; вторинне – розуміння, близьке до рефлексії, не спосіб буття, але вид пізнання [12]. Він виникає на рефлексивному рівні, як, скажімо, філологічна інтерпретація текстів чи герменевтична інтерпретація філософських текстів, наприклад “Вислови Анаксимандра”, здійснена самим Гайдеггером.

Сучасні інтерпретативісти виходять за рамки перегляду інтерпретації як одного з кількох підходів або типів методів, за допомогою яких соціологи можуть набувати знання. Вважаючи, що об’єкти, які вивчають вчені, самі є інтерпретаціями, вони, таким чином, стверджують, що всі знання про людську діяльність та практики вимагають розуміння смислів, які вони втілюють у собі. Аналогічно інтерпретативні теоретики вирізняються своїми аналітичними викладками про те, що таке смисли (значення), як вони взаємодіють і яке відношення вони мають до дій. З інтенціоналістської позиції, смисли тлумачаться як індивідуальні вірування, бажання чи наміри, тоді як структуралістський варіант визначення більше схиляється до зв’язування смислів з дискурсами або системами знаків. Інтерпретативні теорії також різняться тим, як смисли функціонують у суспільстві, наприклад, через логічну послідовність, структурні зв’язки між концептами, або індивідуальні диспозиції.

Зосередження уваги на значеннях (смыслах) привело інтерпретативістів до перегляду завдання соціальної науки як передусім оцінювальної, а не пояснюючої. Вони стверджують, що соціальні науки спрямовані винятково на глибоке розуміння багатовимірної текстури культурних об’єктів, що вивчаються. Інші інтерпретативісти, проте, наполягають, що глибоке розуміння є невід’ємною складовою надання пояснень у науках про людину, стверджуючи, що ми можемо пояснити дії і практики лише

через інтерпретацію переконань або значень, які мають до них відношення. Крім того, результатом інтерпретації є розуміння смислів, при цьому смислів не самої репрезентації (знакової форми символів), а об'єкта цієї репрезентації.

Таким чином, соціологи можуть пояснити дії людей, посилаючись на їхні переконання про свої інтереси, норми, що впливають на них, і їхні уявлення про світ. Так само дослідники можуть проаналізувати досліджувані явища шляхом з'ясування відповідних значень і контекстів, у яких вони виникли. Інтерпретативна теорія, наприклад, пропонує сприймати мережі як прийняті індивідами через наративи, які постійно інтерпретуються і створюються заново через взаємодії індивідів. Це контрастує з іншими соціологічними підходами, які володіють позитивістськими передумовами чи методами, такі як біхевіоризм, структуралізм і теорія раціонального вибору, й розглядають мережі як об'єктивовані структури або як дотримання встановленої форми.

Згідно з інтерпретативістами, оскільки людська поведінка не походить ні від об'єктивних фактів про людей, ні від причинових потреб, що діють між роздібненими одиницями, методи і категорії, визнані в природничих науках, не можуть належним чином складати основи дослідження в соціології. Інтерпретативні підходи, радше, закликають до оповідної форми пояснення, щоб витіснити наукові пояснення в соціології. Наративні пояснення з'ясовують численні, різноманітні й часто складні прояви того, як люди розуміють світ і діють у ньому.

Тож дослідження, які ідентифікують як інтерпретативні, вирізняються, швидше, не видом, а ступенем дослідження. Тоді як емпіричні дослідження, які ґрунтуються на кількісних чи якісних даних, спрямовані на пошук нових або більш інформативних описів та пояснень феноменів або подій через жорсткий аналіз даних, інтерпретативні дослідження зосереджено на пошуках можливих значень, що конструюються індивідами, гру-

пами та організаціями, задля надання смислів соціально сконструйованим феноменам, досвідам та інтеракціям. Саме такі значення утворюються у процесі інтерпретації. Однак питання про те, чи можуть більш широкі “структурні” або навіть “причинові”, з наукового погляду, форми соціологічного аналізу також створюватися, в остаточному підсумку, на інтерпретативній основі, порушує комплекс питань.

Формалізація інтерпретацій, виконаних за таким підходом, є значно складнішою, проте це не відкидає існуючої методології щодо перевірки теорій. Крім того, як і позитивісти, інтерпретативні теоретики включають до інтерпретації і опис, і пояснення. Так, Л.Гераклеос зазначає, що інтерпретативізм часто помилково ототожнюють з суб’єктивізмом, вважаючи, що інтерпретивізм не бракує об’єктивності замість надання пріоритетності своєрідним, суб’єктивним значенням окремих учасників без будь-яких необхідних відношень до загальної, міжсуб’єктної і верифікативної реальності [18]. Якби інтерпретативізм узяв на себе повністю суб’єктивні властивості, це було б тотожним тому, щоб запропонувати можливість необмеженої кількості інтерпретацій без будь-яких засобів контролю та перевірки.

З погляду об’єктивістського підходу, функції інтерпретації лежать у поясненні даних, отриманих шляхом вимірювання та обчислення величин, пошуку взаємозв’язків, визначенні та розкритті латентних смислів, і більшою мірою – у підтвердженні чи запереченні гіпотез на певному рівні вірогідності. Науковий підхід передбачає не просто розуміння та його передачу, а й пошук, знаходження та розкриття зв’язків та причин.

З дедуктивно-номологічного погляду, завданням інтерпретації вимірювань та обчислених значень є опис та пояснення предмета дослідження, тобто соціальних явищ, їх властивостей, взаємовідносин, закономірностей. Крім того, істотна частина інтерпретації результатів досліджень – це підтвердження або спростування гіпотез. Спираючись

на схему Хемпеля–Оппенгайма, застосовну до соціальних теоретико-емпіричних досліджень, на основі отриманих даних ми з'ясуємо, чи з'явилась причина того, що пояснюється.

Проте цей підхід також пов'язаний з тлумаченням самого пояснення як ходу думок, при якому з даних тверджень виводяться подальші твердження за правилами логіки, що гарантують правильність висновків за правильності засад. Тобто соціологи можуть припустити, що, встановлюючи аксіоми та правила висновку, метод надає критерій правильності новим твердженням.

Узагальнюючи стратегії просування від фактів до теорії, Ядов зазначає, що в цілому процес інтерпретації і теоретизування проходить декілька стадій (табл.) [13].

Таблиця

Стадії інтерпретації і теоретизування за В.Ядовим

<i>1 стадія</i>	<i>->2 стадія</i>	<i>->3 стадія</i>	<i>->4 стадія</i>	<i>->5 стадія</i>
Первинний текст Власний досвід соціолога	Редагований первинний документ	Систематичний тематичний аналіз, “щільний” опис подій, їхнє об'єднання в кластери	Верифікація гіпотез	“Вибудова” на основі концептуалізації первинної теорії й подальша її перевірка

Тож, формалізуючи інтерпретацію даних, дослідник також переходить від пояснень до обґрунтування тверджень, з подальшою перевіркою цих тверджень. Під обґрунтуванням або доказом розуміється процедура встановлення істинності твердження шляхом приведення інших тверджень або даних, істинність яких вже відома і з яких з необхідністю випливає перше.

Останній етап, на якому відбувається концептуалізація теорії, або, за Татаровою, функція формулювання

передбачення, пов'язаний з формалізацією самого передбачення, що також видно з таблиці. На практиці виокремлено два основних підходи до формалізації передбачення.

Перший підхід (дедуктивний) запропонований Карлом Поппером. Передбачення, за Поппером, дедуктивний висновок, заснований на універсальному законі й сингулярних висловлюваннях. Результатом передбачення є сингулярне висловлювання, дедуційоване за посилками.

$$\begin{array}{l} U \\ I \\ - \\ E \end{array} \left. \begin{array}{l} \} \\ \} \\ \} \\ \} \end{array} \right\} \begin{array}{l} \text{Посилки чи гіпотези (що складають пояснююче)} \\ \\ \\ \text{Висновок (є пояснюваним)} \end{array} \quad (1)$$

де U – загальний закон або набір універсальних висловлювань, тобто гіпотез, що мають характер природних законів; I – набір сингулярних висловлювань, які стосуються лише специфічної обговорюваної події (дорівнює початковим умовам, за Поппером); вони є суть вимірювання, спостереження, описують контекст досліджуваної ситуації. E – сингулярне висловлювання, назване специфічним або сингулярним прогнозом [2].

Другий підхід (індуктивний) запропонований Карлом Гемпелем. Індуктивно статистична (IS) модель Гемпеля, заснована на імовірності, була побудована для подання недедуктивних висновків:

$$\frac{P(G, F) = r}{Fb} \quad Gb \quad [r] \quad (2)$$

де F, G – властивості; $P(G, F) = r$ – є статистичний закон, який стверджує, що відносна частота об'єктів s , що мають властивість G (позначається G_s) серед об'єктів, що мають властивість F (позначається F_s) дорівнює r . Fb – є факт того, що об'єкт b задовольняє властивості F (цей сингулярний факт становить початкові умови, за Поппером);

[r] – вказує, який ступінь індуктивної ймовірності присуджується висновку (прогнозу) Gb, заснованому на даних посилках.

Однак проблема підходу Поппера в тому, що для висунення гіпотез потрібні достовірні закони, що не піддаються сумніву (універсальні), тобто закони, які досі не були фальсифіковані. Таким чином, через накладені обмеження модель застосовна лише для вузького класу завдань, де вимагається дедуціювати: яка властивість спостерігатиметься (чи пояснити спостережувану властивість) у конкретного об'єкта, що є окремим випадком розглянутого класу, чия поведінка підпорядковується універсальному закону [2, с. 79–82]. При використанні підходу Гемпеля виникає так звана проблема індуктивної двозначності. Суть проблеми в тому, що для передбачення одного й того ж сингулярного факту можна побудувати кілька індуктивних висновків за наявними даними з різним ступенем індуктивної ймовірності, що присуджується висновку. Для виявлення висновків, придатних для передбачення, Гемпель ввів “правило максимальної визначеності” (RMS), яке накладає на сукупність об'єктів, що виділяються посилкою статистичного закону, умову однорідності щодо передбаченого сингулярного факту.

Але, як наголошує Ондрейкович, до питань інтерпретації належить той факт, що в суспільствознавчому дослідженні практично всі результати ймовірнісні [8]. Тому, явище – предмет дослідження – з ймовірністю веде до іншого явища, що, своєю чергою, означає неможливість інтерпретувати результати як набір причин і наслідків або стверджувати, що між ними є асиметричні відносини, які не є загальнозначущими. Ми можемо інтерпретувати відносини, причини і наслідки тільки як відносини відомої ймовірності.

Дж.Кемпбелл стверджує, що для будь-якого експериментального результату існує нескінченна кількість потенційно конкурентних пояснень. Більше того, Кемпбелл визначив валідність як відсутність підходящої альтернативної інтерпретації [6]. На думку Моїна, необхідність

альтернативних інтерпретацій визначається фундаментальною багатозначністю соціологічних даних, у тому числі відповідей респондентів. Як і Дж.Кемпбелл, він стверджує, що існує безліч пояснень, проте в цій ситуації завдання соціолога – не стільки в тому, щоб знайти єдино правильну інтерпретацію даних, скільки визначити сукупність можливих інтерпретацій, конструюючи різні контексти і схеми. Моін вважає, що альтернативна інтерпретація передбачає: 1) конструювання різних версій інтерпретації; 2) експлікацію міркувань (постулатів), що обґрунтовують можливість і правомірність різних інтерпретацій, 3) оцінку різних версій, зокрема ступеня їх несуперечності, пізнавальних і прогностичних можливостей; 4) визначення шляхів сполучення, “накладання” різних інтерпретацій; 5) вивчення можливостей порівняльного аналізу даних з урахуванням різних версій інтерпретації [7, с. 63].

Таким чином, альтернативна інтерпретація даних сприяє: 1) підвищенню ефективності використання соціологічної інформації, вилученню з неї додаткових смислів, значень, що неминуче губляться при одному трактуванні; 2) здійсненню апостеріорної перевірки надійності; 3) отриманню нових знань про об’єкт досліджень, формуванню системних уявлень про його особливості, 4) розвитку наукової рефлексії в соціології, експлікації та ревізії постулатів, що лежать в основі традиційних схем і прийомів інтерпретації; 5) формулюванню більш коректних висновків та рекомендацій [7].

Як зазначає Е.Гідденс, з інтерпретативної перспективи дослідники інтерпретують соціальне життя, пропускаючи його через свої знання та передрозуміння; і щоб зрозуміти форму життя, вони вимушені зануритися в неї. Тоді ми повертаємось до того, що описи дослідників стають опосередкованими через дискурсивні категорії соціальної науки, підкоряючись подвійній герменевтичній інтерпретації другого порядку дослідником першопорядкових інтерпретацій агентів.

Для інтерпретації значущою є взаємодія між автором та інтерпретатором, наміри якого впливають на її зміст і, в остаточному підсумку, позначаються на її глибині й завершеності. Так, за Ю.Толстовою, інтерпретація даних – це сукупність здійснюваних дослідником *припущень* про характер даних, отриманих у результаті вимірювання та тих, що підлягають аналізу [11]. В.Ядов також вважає, що побудова інтерпретаційних моделей є творчою операцією, що не піддається формалізації. Ондрейкович, як і Ядов, вважає, що інтерпретація даних містить значний елемент творчості дослідника, тому найменше піддається стандартизації та залежить не тільки від наявних даних, а й від уміння, ерудиції та досвіду дослідника.

На думку Ядова, навіть досконало вивчивши правила поетапного аналізу, не можна очікувати “автоматичного” народження нової теорії. У будь-якому якісному дослідженні суттєвим є авторське начало, те, що залишається за рамками будь-яких правил. Це – наукова інтуїція, здатність осмислювати, зіставляти польові дані, бути “налаштованим” на соціологічний аналіз. При цьому Ядов виділяє такі негативні якості інтерпретації, як: 1) суб’єктивізм інтерпретації, що випливає з односторонності аналізу об’єкта; 2) поспішне узагальнення даних, що ґрунтується на малій кількості випадків; 3) нехтування перевіркою надійності інформації всіма доступними способами; 4) нехтування проблемою пам’яті людей у викладі минулих подій (дати і деталі подій); 5) актуальна ситуація і сучасні оцінки можуть накладати відбиток на опис індивідом минулих подій [13].

Автори “Робочої книги соціолога” зазначають, що, як правило, інтерпретація отриманих даних, через різні помилки вимірювання, не відповідає повністю емпіричній інтерпретації понять або властивостей, які відповідно до гіпотези має цей об’єкт [9]. Якщо програма дослідження ставить надзвичайно жорсткі рамки, слід використовувати не один, а кілька прийомів перевірки даних на обґрунтованість для того, щоб чітко визначити межі достовірності висновку за гіпотезою. Якщо ж вона не настільки жорстко

обмежує зміст об'єкта, уточнення рівня обґрунтованості допоможе інтерпретувати дані в дещо інших напрямках, відповідно з результатами перевірки на обґрунтованість вихідного виміру.

Окрім того, потрібно пам'ятати, що рівні стійкості та обґрунтованості даних є тісно взаємопов'язаними. Нестійка інформація вже через недостатню надійність за цього критерію не вимагає занадто суворої перевірки на обґрунтованість. Слід забезпечити достатню стійкість і вже потім вжити відповідних заходів для уточнення меж інтерпретації даних.

Загалом, сьогодні концептуальні дебати про метод і обґрунтованість висновків тривають до сьогодні. Вони точаться навколо міркувань про парадигми неспівмірності, концептуальної фрагментації й плюралізму або спроб виключити їх як руйнівні й ненаукові та продовжити пошук інтегративних методологічних підходів, в яких розуміння та пояснення може діяти на основі взаємодоповнюваності.

Література

1. Вебер М. О некоторых категориях понимающей социологии / Макс Вебер ; [пер. с нем. Ю. Н. Давыдова] // Западноевропейская социология XIX – начала XX веков. – М. : Прогресс, 1996. – С. 491–507.
2. Витяев Е.Е. Формализация понятия предсказания / Е.Е.Витяев, Е.Ю.Харламов // Вероятностные идеи в науке и философии : рег. науч.-техн. конф. – Новосибирск, 2003. – С. 79–82.
3. Джери Д. Большой толковый социологический словарь / Дэвид Джери, Джулия Джери. – М. : Вече, 1999. – Т. 1. – С. 256–258.
4. Дэвидсон Д. Исследования истины и интерпретации / Дональд Дэвидсон ; [пер. с англ. А.А. Веретенникова, Т.А. Дмитриева, М.А. Дмитриевской и др.]. – М. : Праксис, 2003. – 445 с. – (Серия “Философия”).
5. Дюркгейм Э. Социология. Её предмет, метод, предназначение / Эмиль Дюркгейм ; [пер. с франц. А.Гофмана]. – М. : Канон, 1995. – 400 с.
6. Кэмпбелл Д. Модели эксперимента в социальной психологии и прикладных исследованиях / Д. Кэмпбелл ; [пер. с

англ. М. И. Бобневой, Г. М. Андреевой]. – СПб. : Социально-психологический центр, 1996. – 391 с.

7. Моин В. Б. Альтернативная интерпретация данных: атрибутивный подход / Виктор Борисович Моин // Социологические исследования. – 1990. – № 11. – С. 62–72.

8. Ондрейкович П. Интерпретация и объяснение в исследованиях социологов / Петер Ондрейкович ; [пер. со словац. Н. Киселевой]. // Социологические исследования. – 2008. – № 12. – С. 36–46.

9. Рабочая книга социолога : / [науч. ред. Г. В. Осипова]. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 478 с.

10. Татарова Г.Г. Методология анализа данных с социологии / Г. Г. Татарова. – М. : NOTA BENE, 1999. – 224 с.

11. Толстова Ю.Н. Измерение в социологии / Ю. Н. Толстова. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 224 с.

12. Хайдеггер М. Положение об основании / Мартин Хайдеггер ; [пер. с нем. О. А. Коваль.]. – СПб. : Алтейя, 1999. – 289 с.

13. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы / В. А. Ядов. – М. : Наука, 1987. – 250 с.

14. Alexander J. C. On the interpretation of the civil sphere: Understanding and Contention in Contemporary Social Science / J. C. Alexander // The Sociological Quarterly. – 2007. – № 48 (4). – P. 641–659.

15. Apel K. O. Understanding and Explanation: A Transcendental-Pragmatic Perspective / K. O. Apel. – Cambridge : MIT, 1984. – 320 с.

16. Ball T. History and the Interpretation of Texts / T. Ball // Handbook of Political Theory [edited by G. Gaus, C. Kukathas]. – London : Sage, 2004. – P. 18–31.

17. Bhattacharya H. Interpretive Research / H. Bhattacharya // Encyclopedia of Qualitative Research Methods [edited by L. M. Given]. – Thousand Oaks, CA : Sage, 2008. – V. 2. – 1072 с.

18. Heracleous L. Interpretive Theory / L. Heracleous // International Encyclopedia of Organization Studies [edited by S. Clegg, J. S. Bailey]. – London : Sage, 2007. – 2008 с.

19. Holland P.E. Interpretive Studies / P.E. Holland // Encyclopedia of Educational Leadership and Administration [edited by F.W. English]. – London : Sage, 2006. – 1144 с.

20. Vannini A. Interpretive Theory / A. Vannini // Encyclopedia of Communication Theory [edited by S. Littlejohn, K. Foss]. – CA : Sage, 2009. – P. 557–562.